

Sønderjyske Årbøger 2022

Redaktion:

Anne Marie Ludvigsen

Mogens Rostgaard Nissen

Klaus Tolstrup Petersen

Merete Bo Thomsen

Mads Mikkel Tørsleff

Historisk Samfund for Sønderjylland

Forord

AF REDAKTIONEN

I år er det 100 år siden, Historisk Samfund for Sønderjylland blev grundlagt. Dette markeres på flere forskellige måder. Dels afholdtes i november en jubilæumsfest på Folkehjem med både foredrag og festligt samvær, dels er netop udkommet bogen *Sans for Sønderjyllands Historie. Historisk Samfund for Sønderjylland 1922-2022*, og endelig er afholdt en foredragsrække under titlen "Det Sønderjyske DNA gennem 100 år". Jubilæet skal naturligvis også markeres i denne årbog, hvor forfatterne bag førnævnte bog, Lars N. Henningsen og Hans Schultz Hansen, i deres artikel med næsten samme titel sammenfatter fortællingen om foreningens virke igennem de mange år. Artiklen er den sjette i denne bog.

Årbogens første artikel er skrevet af Ditte Kock og Jens Jacob Refshauge Beck, der undersøger hvorvidt den civile befolkning på Als var ramt af overdødelighed i krigsåret 1864, især som følge af sygdomme, som krigen førte med sig. Den anden artikel i bogen er fra Elsemarie Dam-Jensens hånd og handler om hollandske fliser på væggene i Rømøs ældre huse. Artiklen placerer handlen med disse fliser i det samlede handelssamkvem mellem Danmark og Holland.

Den tredje artikel i årbogen er skrevet af Anne Marie Ludvigsen, der fortæller om de enorme forandringer, afvandingen af Tøndermarsken og Gotteskoog førte med sig i perioden 1927-32, samt hvad dette betød for den lokale befolkning, der havde vænnet sig til at leve af og med vand.

Som nummer fire følger en artikel af Mogens R. Nissen, der handler om den sydslesvigske journalist Jakob Kronika, der efter 1945 måtte forsvare sig mod britiske anklager om at have været spion for det nazistiske styre.

Den femte artikel i årbogen er en kildeudgivelse, fremdraget og kommenteret af René Rasmussen. Det drejer sig om John Nis Lorensens erindringer om tiden som feltlæge under 1. verdenskrig.

Som årbogens sidste artikel, der efterfølger jubilæumsartiklen nævnt ovenfor, har SSW-politikeren Anke Spoorendonk skrevet sine erindringer om dagene efter landdagsvalget i 2005, hvor mindretalspartiet blev tungen på vægtskålen og siden parlamentarisk grundlag for den efterfølgende regering.

Som altid er årbogen også spækket med boganmeldelser, beretninger fra museer og forskningsinstitutioner i Grænselandet samt naturligvis fra Historisk Samfund for Sønderjylland.

God læselyst!

Redaktionen.

På vej til magten

– Sydslesvigsk Vælgerforening og landdagsvalget i 2005

AF ANKE SPOORENDONK

Set i historiens lys fik det slesvig-holstenske delstatsvalg i 2005 skelsættende betydning for Sydslesvigsk Vælgerforenings "SSW" udvikling som moderne mindretalsparti. I 2005 blev SSW for første gang i partiets historie parlamentarisk støtteparti til en mindretalsregering, hvilket på længere sigt banede vejen for, at SSW i 2012 blev regeringsparti i Slesvig-Holsten. Vi valgte at søge politisk indflydelse og slog på, at vi havde et fuldgyldigt politisk mandat på lige fod med alle andre partier i parlamentet. Lakmusprøven blev SSW'S fritagelse fra 5 %-spærregrænsen i tysk politik og i mindretalspolitisk forstand spørgsmålet om Bonn-København Erklæringernes status. At vi i 2005 markerede 50 året for disse to mindretalserklæringer, var en ekstra krølle på valgets efterdønninger. Hovedformålet med denne artikel er dog at sætte ord på de beslutninger, SSW var involveret i ved valget i 2005.

Indledning

Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW) har i sin historie oplevet mange skelsættende valg, som vi i dag kalder historiske: SSW som tungen på vægtskålen i forbindelsen med Barschel-affæren i 1987-88,¹ SSW's regeringsdeltagelse i 2012, SSW's første forbundsmandat ved valget i 2021 eller landdagsvalget i 2022, hvor SSW for første gang siden efterkrigstiden opnåede at komme over 5 %-spærregrænsen. Ikke mindst landdagsvalget i 2005 var både skelsættende og turbulent, og det har fået langtrækkende betydning for SSW's videre historie. Det er dette valg, som er omdrejningspunktet for denne artikel.

De største og mest fremtrædende hændelser i partiets historie er som regel knyttet til bestemte valg. Dermed være ikke sagt, at partiet ikke har opnået håndfaste politiske resultater mellem valgene. Dem er der faktisk mange af – også virkeligt imponerende af slagsen, så som vedtagelsen af lovforslag på forskellige områder eller grundlæggende rettigheder til mindretallene. Men det er de magtpolitiske spørgsmål, som får den største opmærksomhed, og her har det længe handlet om, hvorvidt SSW er "tungen på vægtskålen". I dag er det snarere en sjælden rolle,

fordi mangfoldigheden er vokset, og de traditionelle politiske blokke i tysk politik er gået i opløsning. Men tidligere, for eksempel i 1987, blev det virkelighed, fordi ingen af blokkene havde flertal, og SSW's Karl Otto Meyer sad med den afgørende stemme for at støtte eller forhindre en CDU-FDP-regering oven på CDU's Barschel-affære. I sidste ende opnåede Karl Otto med sin klare holdning, at der blev afholdt nyvalg i 1988. Og også ved landdagsvalget i 2005 fik SSW en afgørende rolle, denne gang som tungen på vægtskålen mellem blokkene CDU-FDP og SPD-Grønne. Set i historiens lys fik netop landdagsvalget i 2005 skelsættende betydning for SSW. Ikke blot, fordi partiet for første gang besluttede sig for at lægge stemmer til at støtte en regering, men også, fordi valget i 2005 med dets forudsætninger og konsekvenser blev afgørende for, hvilket parti SSW er i dag, samt dets aktuelle valgsucceser.

Min første valgperiode

I 1996 blev jeg valgt som partiets spidskandidat og den legendariske Karl Otto Meyers efterfølger i den slesvigske-holstenske landdag, delstatens parlament. For et parti som SSW var det ikke nogen let øvelse at få et generationsskifte på plads efter 25 år med Meyer som "vores mand i Kiel". Derfor var det væsentligt for mig straks fra starten at slå fast, at jeg gik ind for kontinuitet i SSW's politiske arbejde og dermed fulgte den linje, som ved valgene i 1988 og 1992 havde givet os fremgang og gode valgresultater.

Med 38.000 stemmer og to mandater opnåede SSW ved landdagsvalget i marts 1996 det bedste valgresultat siden 1958. Det betød, at Peter Gerckens fra Husum, nummer to på SSW's liste, og jeg dagen efter valget blev præsenteret som partiets nye landdagsgruppe. Rammerne var på plads og tegnede godt for de næste års politiske arbejde i Kiel. Valgperioden som helhed blev dog overskygget af intern SSW-uro omkring Peter Gerckens' arbejde som landdagsmedlem. Gerckens og jeg nåede meget snart det punkt, hvor vi ikke mere var enige om, hvordan landdagsarbejdet skulle organiseres. Jeg insisterede på, at arbejdet i Kiel kom først, men Gerckens var meget lidt til sinds at opgive sine gøremål som amtsrådsmedlem i Nordfrisland. Striden med Gerckens fandt ingen mindelig afslutning. Men da han ikke var nærværende i landdagsarbejdet og heller ikke ellers bidrog med noget, stod han heller ikke i vejen for noget. For mig betød det til gengæld, at jeg kom til at arbejde med hele det politiske spektrum, hvilket jeg senere havde

stor gavn af som gruppeformand og minister, hvor det handlede om i kabinettet at tage stilling til alle regeringens planer.²

SSW's fremtidige muligheder blev i disse år ikke mindst præget af, at den slesvig-holstenske landdag inden landdagsvalget i år 2000 besluttede en valglovsændring, som i lighed med valgloven på forbundsplan gav hver vælger to stemmer. Mens første-stemmen fremover afgjorde, hvilken valgkredskandidat der vandt valgkredsen, var anden-stemmen, partistemmen, en stemme på de opstillingsberettigede partiers lister. Det betød, at SSW med den nye valglov ville være valgbar i hele Slesvig-Holsten – dog kun med anden-stemmen, da partiet fortsat ikke opstillede kandidater i de holstenske valgkredse. Valglovsændringen affødte en del politiske diskussioner i landdagen, og det var tydeligt, at der ikke skulle meget til, før der blev sat spørgsmålstegn ved SSW's fritagelse fra 5 %-spærregrænsen. Så længe alt var ved det gamle, blev fritagelsen accepteret, men ikke så snart den kunne bidrage til at rykke den politiske magtbalance, blev der åbnet for en debat om SSW's politiske mandat. For at modvirke en sådan diskussion, som let ville gøre SSW til taber, stemte vi imod den pågældende ændring. Vi var altså forsigtige og henviste til, at landdagen ikke burde laste SSW for, at valglovsændringen blev vedtaget og, at vi i lighed med andre mindre partier ville nyde godt af vælgerens anden-stemme.³

Landdagsvalget den 27. februar 2000 blev som følge deraf det første pejlemærke for valglovens ændrede rammebetingelser. Den nye landdagsgruppe kom til at bestå af Lars Harms fra Husum, Silke Hinrichsen fra Flensborg med mig som gruppeformand, hvilket sagt på en anden måde bekræftede, at SSW nu havde afsluttet det generationsskifte, valget i 1996 lagde op til. Med 4,1 % af stemmerne og 60.367 anden-stemmer fik vi et historisk flot valgresultat.

Nødvendig moderniseringsproces

Valgperioden fra 2000-2005 var kendetegnet ved en nødvendig moderniseringsproces, både hvad angik landdagsarbejdet og SSW som helhed. Starten lå før valget i år 2000 og handlede om noget i dag så profant som anskaffelsen af pc'er, om landdagsgruppens offentlighedsarbejde og om ansættelsen af medarbejdere. Jytte Nickelsen og Lars Erik Bethge var som landdagsgruppens videnskabelige medarbejdere blevet ansat af Karl Otto Meyer, og jeg havde med glæde overtaget dem. Men jeg var bevidst om, at det krævede en aktiv indsats at få dækket landdags-

gruppens fremtidige behov for medarbejdere. Derfor var det en god nyhed, at Martin Lorenzen i efteråret 1996 sagde farvel til en stilling i Aarhus for at flytte til Flensborg som Lars Erik Bethges efterfølger. Lars ønskede at afslutte sit sociologistudium i Bielefeld og var i denne periode udelukkende tilknyttet landdagsgruppen i forbindelse med de månedlige landdagsmøder. Et års tid senere kom Jan Ehrenreich til som videnskabelig medarbejder med speciale i natur-, landbrugs- og miljøspørgsmål. Da Jytte Nickelsen forlod vores team i 1999 for at blive forretningsfører for Dansk Kirke i Sydslesvig, vendte Bethge tilbage som fuldtidsmedarbejder.

Jeg nævner dette, fordi det er vigtigt at gøre sig bevidst, at et lille parti med få landdagsmedlemmer er afhængig af kvalificerede medarbejdere, som kan overtage en vægtig del af det indholdsmæssige arbejde. Derfor har væksten i medarbejderstaben, der jo er fortsat op til i dag, været en væsentlig forudsætning for, at SSW i stigende grad har kunnet

Partireform 2002

Landsstyrelsens forslag til en

Handlingsplan 2000-2002

**til opfølgning af valganalysen til
landdagsvalget 2000**

*SSW's "Partireform 2002".
Startskuddet til partiets moder-
niseringsproces 2000-2005. Kil-
de: ADCB, I20-189-5.*

tage kvalificeret stilling til alle samfundspolitiske spørgsmål og ikke mindst til at indgå i et samarbejde med andre grupper og partier.⁴

Moderniseringsarbejdet i landdagsgruppen blev matchet i partiet, hvor SSW's landsstyrelse i efteråret 2000 besluttede at udarbejde en tiltrængt handlingsplan for en partireform under overskriften "Partireform 2002". Titlen illustrerer den proces, vi ønskede at sætte i gang, nu hvor vi – for første gang i SSW's historie – havde overskud til et dyberegående analysearbejde. Tidspunktet var tilmed godt valgt, i og med at perioden fra 2000-2005 både indeholdt et kommunalvalg i 2003 og et landdagsvalg i starten af 2005. De centrale emner i vores "Partireform 2002" var en styrkelse af medlemsdemokratiet i SSW, hvilket også omfattede stikord som "medlemshvervning og medlemspleje". Det handlede om vores interne og eksterne kommunikation og også om en modernisering af vores arbejde. For mig var processen langt vigtigere end spørgsmålet, om alle punkter i partireformens handlingsplan blev omsat her og nu. Min erfaring er, at der findes problemstillinger, som ganske enkelt skal vendes flere gange, inden der kommer et resultat. Vi ville dog slet ikke have været klar til situationen efter landdagsvalget i 2005, hvis ikke vi havde arbejdet med en sådan handlingsplan.⁵

Konflikten om SSW's fritagelse fra 5 %-spærregrænsen

SSW's valgresultat ved landdagsvalget i år 2000 bekræftede vores formodning om, at konsekvensen af den nye slesvig-holstenske valglov kunne være en fornyet diskussion om SSW's status. Der forelå en række indsigelser mod SSW's fritagelse fra 5 %-spærregrænsen, som i første omgang blev behandlet i landdagens indenrigs- og retsudvalg, men siden endte hos domstolene. Anklagen lød, at SSW med anden-stemmen kunne vælges af alle, også af vælgere uden tilknytning til det danske mindretal. Partiets fritagelse fra spærregrænsen stod derfor i modstrid til den tyske grundlovs krav om partiers chancelighed ved politiske valg, blev det postuleret.

Spørgsmålet om SSW's fritagelse fra 5 %-spærregrænsen efter landdagsvalget i år 2000 handlede reelt om tre konfliktpunkter, nemlig: Er det i overensstemmelse med den tyske forfatning at opretholde SSW's fritagelse fra spærregrænsen samtidig med, at SSW er valgbar i hele Slesvig-Holsten? Kan SSW i så fald blive ved med at være det danske mindretals og de nationale friseres parti? Og sidst men ikke mindst: Har SSW et fuldgældigt politisk mandat?⁶

Det efterfølgende forløb viste, hvor kompleks sagen var – eller rettere: Hvor meget politik der var i den, idet den i første omgang kørte fra 2000 til 2005 og i sidste ende blev afgjort af den slesvig-holstenske forfatningsdomstol efter landdagsvalget i 2012. I 2000 startede sagen, efter at landdagens indenrigs- og retsudvalg havde anerkendt valget. To af de vælgere, som efter valget var kommet med indsigelser mod vores valgresultat, besluttede derefter at gå videre til overforvaltningsretten i Slesvig. Da Slesvig-Holsten først fik en egen forfatningsdomstol i 2008, lå udlægningen af delstatens nye valglov på dette tidspunkt inden for den tyske forbundsforfatningsdomstols ansvarsområde. Det burde initiativtagerne have vidst, så forklaringen kan efter min mening være, at man regnede med snarere at få ret ved en slesvig-holstensk domstol fremfor ved forfatningsdommerne i Karlsruhe. Dommerne i Slesvig besluttede i september 2002 at indhente forfatningsdomstolens votum, selvom sagen ikke formelt var blevet skubbet videre i retssystemet. Samtidig slog de fast, at SSW's fritagelse fra 5 %-spærregrænsen efter deres mening var forfatningsstridig. I november 2004 forelå så forfatningsdomstolens reaktion, som i al korthed gik ud på, at sagen ikke kunne afgøres og derfor blev sendt tilbage til overforvaltningsretten i Slesvig. Begrundelsen var, at retten ikke på tilstrækkelig vis havde klarlagt, hvorfor den slesvig-holstenske valglovsændring fra 1997 var et juridisk problem, og SSW efter overforvaltningsrettens logik kun burde være valgbar i Sydslesvig.

I starten af januar 2005 sendte retten en ny skrivelse til forfatningsdomstolen med samme begrundelse som første gang. Det betød, at sagen på ny lå på forfatningsdomstolens bord. Svaret herfra var dog klart og ikke til at misforstå: Overforvaltningsrettens fremgangsmåde var stadig i strid med gældende lov. Hvis der skulle en ændring af den slesvig-holstenske valglov til som foreslået af overforvaltningsretten, ville det indebære, at der blev opstillet særskilte partilister for landsdelene Slesvig og Holsten. Man ville altså få landsdelslister og ikke landslister, og det var forfatningsstridigt. Forbundets forfatningsdomstol kom med sin afgørelse den 16. februar 2005. Det var en lykke for os, at afgørelsen blev truffet i Karlsruhe og ikke af overforvaltningsretten i Slesvig, hvorved jeg slet ikke tør tænke på, hvor vi ville stå, hvis dommen var gået os imod. Nu gav denne afgørelse os i stedet rygvind fire dage før landdagsvalget den 20. februar.⁷

Landdagsvalget i 2005 – en milepæl

Valget i 2005 var en milepæl i SSW's politiske historie. En væsentlig brik i fundamentet var den nævnte "Partireform 2002", som også resulterede i, at landsforbundet og landdagsgruppen i efteråret 2003 fik ansat en fælles pressetalsmand for SSW og udarbejdet en egentlig kommunikationsstrategi for den kommende landdagsvalgkamp. Vi var enige om, at der ikke skulle gives køb på SSWs værdier eller politiske holdninger, men at en mere målrettet markedsføring forudsatte, at vores mærkesager skulle være vigtige for SSW's vælgere og reduceres til få kernebudskaber. De skulle give partiet en klar profil, så vi adskilte os fra andre partier, og de skulle passe til SSW's hidtidige personer og politik og – sidst men ikke mindst – være til at overkomme med de forhåndenværende ressourcer.

*Valgplakat fra 2005 med partiets spidskandidat, Anke Spoorendonk.
Kilde: ADCB, P210.
SSW-valgplakat fra 2005.*

Det er min erfaring, at enhver valgkamp udvikler sin egen dynamik. Dertil hører ikke blot arbejdet med at udforme partiets valgprogram, udvikle valgplakater og anskaffe "giveaways" til valgboderne. Det vigtigste har efter min mening altid været at få partiets bagland begejstret for valgkampens udfordringer – lykkes det ikke, vil megen ulejlighed være spildt.

Officielt blev SSW's valgkamp til landdagsvalget skudt i gang på partiets ekstraordinære landsmøde den 25. april 2004. SSW var et af de første partier, som nominerede kandidater til det forestående valg, hvilket i vores optik var en fordel. Listens første pladser gik til landdagsgruppens medlemmer – med mig på førstepladsen, Lars Harms på anden og Silke Hinrichsen på tredjepladsen. På plads fire kom Gerda Eichhorn, vores landsformand, mens alle andre kandidater repræsenterede den regionale bredde i SSW. Listen bestod af i alt 15 kandidater, hvoraf syv var kvinder.⁸

De tyske delstaters landdagsvalg kan aldrig betragtes isoleret, selvom det kan diskuteres, om forbundspolitikken er afgørende for et valgresultat. I Berlin regerede i 2005 en SPD-Grønne regering med Gerhard Schröder som kansler og den grønne Joschka Fischer som udenrigsminister og vicekansler. Mens valget i Slesvig-Holsten set med forbundspolitiske briller kun havde begrænset betydning, blev der kigget meget nøje på udviklingen i Nordrhein-Westfalen, det største tyske forbundsland, hvor der skulle være landdagsvalg den 22. maj. Da der i begge delstater var rød-grønne regeringer – de eneste SPD-Grønne delstatsregeringer, der var tilbage – ville et tab af regeringsmagten om ikke andet føre til ændrede flertalsforhold i Forbundsrådet, Tysklands 2. kammer og delstaternes repræsentation på forbundsplan.

Det kom til at spille en rolle efter valget, men i selve valgkampen dominerede andre emner. Et af de store spørgsmål drejede sig om den slesvig-holstenske skolepolitik, som allerede før valgkampen var et tilbagevendende konflikt punkt. Fremherskende var på det tidspunkt stadig det delte skolesystem med en hoved- eller folkeskole, en realskole og et gymnasium. For SSW var disse skoleforhold en anakronisme, som vi i mange landdagsdebatter igennem årene harcelerede over og stillede ændringsforslag til. Vores forbillede var og er den danske folkeskolemodel, som langt bedre end et tredelt skolevæsen er i stand til at reagere på tidens udfordringer og sikre alle børn en fair chance i livet. Mens De Grønne i disse år valfartede til Finland for der at blive klogere på fremtidens skolepolitik, henviste vi glad og gerne til udviklingen i de danske skoler i Sydslesvig, hvor Jes Kruse Skolen i Egern-

førde havde været "fællesskole" siden 1996, og Dansk Skoleforening for Sydslesvig var i gang med en omstillingsproces, som blev afsluttet i 2008. Kravet om en ændring af skolestrukturen fyldte som nævnt rigtig meget, samtidig var det et af de politikområder, som SSW ifølge vores kommunikationsstrategi havde gennemslagskraft til at påvirke offentligheden med. Jeg deltog da også i mange paneldiskussioner, hvor resultatet dog jævnligt var givet på forhånd, alt efter hvilken organisation der havde inviteret. Da skolepolitikken i Tyskland ligger indenfor delstatsparlamenternes lovgivningskompetence, er der næsten tradition for konfliktladede skoledebatter til landdagsvalg, men der er ingen tvivl om, at tonen i 2005 var særlig aggressiv.⁹

Det siger sig selv, at valgkampen ikke udelukkende var koncentreret om konkrete politiske emner. Personer spiller en rolle, meningsmålinger gør i hvert fald, og andre strategiske overvejelser gør det også. Som det fremgår af en af de mange meningsmålinger, der kom før valget, var der især to emner, der havde vælgerens bevågenhed, nemlig kampen mod den store arbejdsløshed og skolepolitikken i Slesvig-Holsten. Men efterhånden som valget nærmede sig, drejede det sig mest af alt om, hvem der kom til at danne regering og ikke mindst, hvem der i givet fald ville blive ministerpræsident.

At SPD opstillede ministerpræsident Heide Simonis som spidskandidat, var der intet overraskende i. Hun havde i mange år stor succes som ministerpræsident, men virkede efterhånden også lidt slidt. Og dog var hun stadig meget populær. Af en meningsmåling i januar 2005 fremgår, at 60 % af de adspurgte ville vælge hende, hvis ministerpræsidenten kunne vælges direkte – det var et plus på 5 %-point i forhold til en tidligere måling. Hendes modkandidat, CDU's landsformand og spidskandidat til valget, Peter Harry Carstensen, kom på 30 %, hvilket på det tidspunkt var en nedgang på 1 %-point. Mens CDU langt hen ad vejen havde vanskeligt ved at trænge igennem med sine politiske budskaber, kørte SPD en valgkamp, som var helt skåret til efter Heide Simonis. Hun var budskabet, og det omfattede blandt andet, at hun (dengang) var den første og eneste kvindelige ministerpræsident i Tyskland.

I de sidste måneder inden landdagsvalget blev det stadig tydeligere, at det meget vel kunne ende som dødt løb mellem SPD og CDU. I august 2004 meldte meningsmålingerne endnu ud med en overvældende sejr til Carstensen, men en række fodfejl i valgkampen førte til, at dette forspring skrumpede, og Simonis igen tog føringen. Den beholdt hun valgkampen ud, selvom partierne efterhånden nærmede sig hinanden.

Meningsmålingerne taget i betragtning havde vi i SSW allerede på vores ordinære landsmøde i september 2004 udtalt, at vi ville støtte en mindretalsregering, hvis vores stemmer blev udslagsgivende for, at der efter valget kunne dannes en regering i Slesvig-Holsten. Det var ikke nogen ny holdning, den var vi kommet med også ved tidligere valg. Det nye var, at vi besluttede at gøre en sådan "tolereringsmodel" til en del af vores valgkamp. Kampagnen blev organiseret af vores pressetalsmand, Lars Erik Bethge, og førte til, at vi både internt, men også i forhold til medierne kom med en helt ny vinkel på den noget fastlåste valgkamp. At vi i den forbindelse fremhævede de danske erfaringer og påpegede, at de sidste mange års regeringer i Danmark langt overvejende havde været mindretalsregeringer, siger sig selv. Vi ønskede at oversætte den danske model til slesvig-holstenske forhold og slog på, at langt de fleste samfundsreformer nord for grænsen var kommet i stand med en mindretalsregering ved roret.¹⁰

Vi gik ud i offentligheden med vores tolereringskampagne i starten af december 2004, men den fyldte også indadtil i SSW. Derfor holdt landdagsgruppen og dens medarbejdere i starten af januar 2005 et weekendmøde på Jaruplund Højskole sammen med SSW's landssekretariat og landsstyrelsens formandskab, hvor vi med udgangspunkt i en såkaldt "Drejbog" gennemgik mulige politiske scenarier. Konklusionen var, at blev SSW efter valget "tungen på vægtskålen", ville der være to muligheder for os: Vi kunne melde os ud af det politiske magtspil i landdagen og billedligt talt gøre os usynlige, når styrkeforholdet mellem opposition og regering skulle defineres. Modsat kunne vi gå videre med tankegangen om at være parlamentarisk støtteparti til en mindretalsregering. Jeg behøver næppe at gå ind på, at den første option ikke var acceptabel for os. Ville vi følge sådanne overvejelser, ville det betyde, at SSW ville kastrere sig selv og i sidste ende gå bag om ryggen på de vælgere, der havde stemt på os. For spørgsmålet var jo, hvorfor vi ville have stemmer ved et valg, hvis ikke vi var indstillet på at bruge dem. Derfor holdt vi fast i tolereringsmodellen. At blive regeringsparti var vi ikke parate til dengang. Kendsgerningen er, at et sådant skridt ikke blot ville kræve ekstra ressourcer, men også en helt anden form for valgkamp.

Drejbogen virkede ret kontant. Det var selvfølgelig også nødvendigt, da formålet var at være så godt forberedt som muligt på et scenarium med en mindretalsregering. Pointen var også, at SSW ikke på forhånd lagde sig fast på, hvilket parti forhandlingerne om en mindretalsregering skulle føres med, men ser man på SSW's politiske krav, var

der adskillige, som CDU's Peter Harry Carstensen ville have svært ved at gå ind for, for eksempel vores krav om indførelsen af en udelt skole. Dertil kom, at vi i SSW krævede en tydelig forbedring af de nationale mindretals vilkår i Slesvig-Holsten. Det drejede sig om Sinti- og Roma-mindretallet, det drejede sig om at fremme frisiskundervisningen og at sikre den økonomiske ligestilling mellem de offentlige og mindretallets skoler.

Alle vores punkter havde på dette tidspunkt været genstand for talrige politiske initiativer. Ikke mindst spørgsmålet om de danske skolers ligestilling har en lang historie bag sig – men desværre også en historie, som er kendetegnet ved kun langsomt at bevæge sig ud af stedet. Målet var altså via en mulig tolereringsaftale at få omsat så meget SSW-politik som muligt. Ved siden af en liste med vores krav udarbejdede vi i samme åndedrag en slags "negativliste" over politiske krav, hvor en mindretalsregering ville være tvunget til at søge andre flertal, da vi ikke gik ind for dem. Det drejede sig for eksempel om oprettelsen af en "Nordstat", et forbundsland bestående af Slesvig-Holsten og Hamborg – et emne, der i disse år jævnligt poppede op. Men ikke mindst, hvis en regering ønskede at gennemføre en kommunalreform, som afveg meget fra vores forslag om at få større kommuner.¹¹

Valgdagen den 20. februar 2005

Da valgdagen kom, lignede den i første omgang de andre valgdage, jeg havde oplevet som spidskandidat for SSW: Jeg tog hen for at stemme, hvilket var en del af den "performance", der blev forventet af mig. SSW havde derfor på forhånd sendt en pressemeddelelse ud om tidspunktet, og – som jeg husker det – var både fjernsynet og lokale aviser mødt op for at tage billeder og få en sidste kommentar. Om eftermiddagen brød min mand John og jeg så op for at tage til landdagen i Kiel, hvor jeg havde lovet at tilbringe aftenen sammen med Lars Harms og landdagsgruppens medarbejdere. Silke Hinrichsen holdt skansen på Flensborghus for at besvare spørgsmål og følge slagets gang som vores lokale flensborgkandidat.

Landdagen var i dagens anledning omdannet til et stort mediecenter med mange hundrede journalister ikke kun fra Slesvig-Holsten men også fra andre forbundslande og fra udlandet – også danske medier var repræsenteret. Samtidig havde hvert parti inviteret egne gæster. Vores gæster opholdt sig primært i SSW's lokaler på tredje sal i landdagsbyg-

Valgaftenen den 20.februar 2005. En lille pause på SSW's kontor. Fotograf: Lars Salomonsen.

ningen. Men billedet var det samme alle steder: Der var stor trængsel, og det summede af spænding.

For mig indebar valgaftenen et tæt pakket program af medieaftaler – startende med fjernsynet umiddelbart efter kl. 18.00. Da det var helt umuligt at holde styr på alle disse aftaler, blev jeg fulgt rundt af en af landdagsgruppens medarbejdere, som sørgede for, at jeg både kom det rigtige sted hen og blev lodset forbi mængden af mennesker. I de sidste meningsmålinger inden landdagsvalget tydede alt på et yderst knapt resultat til fordel for den siddende rød-grønne regering. Da valget samtidig blev set som et fingerpeg om, hvorledes valget i Nordrhein-Westfalen ville udvikle sig, var mediernes interesse allerede givet på forhånd. Dertil kom, at begge disse valg ville få konsekvenser på forbundsplan. Tabte de siddende regeringer i Slesvig-Holsten og Nordrhein-Westfalen regeringsmagten, ville flertallet i Forbundsrådet skifte fra SPD til CDU.¹²

Mens alle ventede spændt på den første meningsmåling, fik jeg af SPD's landsformand Claus Möller fortroligt et praj om, at valgresulta-

tet ikke levede op til de forventninger, tidligere meldinger havde forudsagt. Jeg vidste også, at SSW formentlig ikke ville kunne holde sine tre mandater. Vi endte på 3,6 % af stemmerne mod 4,1 % ved landdagsvalget i 2000. Det betød, at Lars Harms og jeg var blevet valgt, mens vi måtte sige farvel til Silke Hinrichsen som vores landdagskollega. Det er altid bittert, at måtte acceptere et dårligt valgresultat. En nedgang på 0,5 %-point af stemmerne lyder på den baggrund ikke af så stort et tab, men netop fordi SSW måtte give afkald på sit tredje mandat, tog det hårdt på os alle. Dertil kom, at den første uge efter valget var så hektisk, at Silke ikke fik den støtte og den værdsættelse, hun burde have haft. Det havde jeg det dårligt med.

Da de første prognoser blev vist kl. 18.00, så det dog også ud til, at Heide Simonis' regering ville klare skærene og ydermere, at SSW kunne gå hen og blive "tungen på vægtskålen". Men tallene holdt ikke længe. Midt på aftenen syntes det klart, at Slesvig-Holsten ville få en CDU-FDP-regering med det hidtidige forbundsdaysmedlem Peter Harry Carstensen som ministerpræsident. Meget var dog fortsat usikkert. Derfor var det stadig interessant for medierne at forsøge at nagle SSW fast på, hvordan vi ville forholde os, hvis vi alligevel blev tungen på vægtskålen. I en sådan situation er der intet andet at gøre end at holde hovedet koldt og ikke lade sig føre på glatis i de kommentarer, medierne pressede på for at få. Her kom vores drejebog virkelig til sin ret. Vores politiske krav fyldte meget i de forskellige presseartikler fra valgaftenen i Kiel, for eksempel også i *Kieler Nachrichten*, som i samme artikel endte med at slå fast, at valgprognoserne tydede på et regeringskifte, og at SSW dermed ikke ville få rollen som tungen på vægtskålen. At min mand så af journalisten fik tildelt det sidste ord med en sætning om, at aftenen ville blive lang, og løbet for SSW slet ikke var kørt endnu, viser blot endnu engang, at intet ved dette landdagsvalg var givet på forhånd.¹³

Kort efter midnat forelå det officielle valgresultat, som endte med, at CDU fik 30 mandater og SPD 29, med henholdsvis 40,2 % og 38,7 % af de afgivne stemmer. For SPD's vedkommende var der tale om en nedgang på over 4 %-point, mens CDU vandt 5 %-point i forhold til valget i 2000. FDP fik 6,6 % mod 7,6 % i år 2000, og De Grønne stod uforandret til 6,2 % – begge partier endte med fire mandater. SSW gik som sagt tilbage fra 4,2 % til 3,6 % og fik to mandater i den nye landdag. Lægges tallene sammen, fremgår det, at den siddende rød-grønne regering stod til 33 mandater og CDU-FDP, som allerede havde tilkendegivet at

ville danne regering sammen, kom op på 34 mandater. Med andre ord endte landdagsvalget med, at SSW's to stemmer ville blive afgørende for, hvilken regering Slesvig-Holsten fik.¹⁴

Politiske forhandlinger og mediestorm

Det var i 2005 ikke målet for SSW at blive tungen på vægtskålen. Vi var dog hele tiden forberedte på, at det kunne ske, og vi var parate til at tage ansvaret på os. Desuden var vi efter erfaringerne med valglovsændringen med det samme klar over, at der nu – kun få dage efter forbundsforfatningsdomstolens kendelse – atter ville blive stillet spørgsmålstegn ved SSW's fuldgældige politiske mandat. At få slået dette princip fast, var i sidste ende, hvad det nu i høj grad drejede sig om for os.

I første omgang handlede det dog om at få samtalerne om SSW's støtte til en mindretalsregering på plads. At SPD allerede på valgaftenen var parat til at tale med os, kan ikke undre nogen. "Tårer blev til konfetti" lød avisoverskriften i *Hamburger Abendblatt* om stemningen hos SPD, da det endelige valgresultat forelå ved midnatstid. Men afslørende nok citerede artiklen en ledende socialdemokrat med ordene: "35 pladser til rød-grøn, 34 til CDU-FDP", og videre siges der i artiklen: "SSW blev ikke nævnt med et ord". Journalistens iagttagelse viser, hvad vi var oppe imod, selv i samtalerne med SPD. Det var med andre ord politisk nødvendigt for os at kridte SSW's banehalvdel op – dels, fordi vi havde en række kernekrav, vi ville have opfyldt, og dels for ikke at fremstå som det, der i dansk politik er blevet kaldt en "dikkende lammehale".¹⁵

Frem til det afgørende landdagsmøde den 17. marts blev alle de argumenter, vi genfandt i medierne, vendt og drejet på talrige måder. Det politiske spil om regeringsmagten blev altså ledsaget af et spil i medierne om, hvem der var bedst til at fortolke den aktuelle situation. Det havde selvklart også indflydelse på de førte samtaler. Det første møde mellem SPD og SSW fandt sted den 22. februar, altså to dage efter valget, mens mødet med CDU kom i stand den 24. februar. Dagen efter blev SSW's delegerede indkaldt til et hovedudvalgsmøde, hvor der blandt andet skulle træffes beslutning om, hvilken vej forhandlingerne om en mindretalsregering skulle gå.

Som politiker har jeg aldrig været typen på at skrive dagbog eller gemme lange notater om mine politiske aktiviteter. Mine indtryk fra disse forhandlingsrunder bygger derfor på mine beretninger til SSW

og mindretallets organisationer, lidt spredte optegnelser og diverse presseartikler. Men meget har også brændt sig fast i min hukommelse, for det var jo alt andet end en hverdagssituation, vi befandt os i. Vores forhandlingsdelegation til mødet med SPD bestod af SSW's landsformand Gerda Eichhorn, Lars Harms og mig, mens vi på SPD's side blev budt velkommen af Heide Simonis, SPD's landsformand Claus Möller og SPD's gruppeformand i landdagen, Lothar Hay. De var gamle kendinge og samarbejdspartnere fra tidligere valgperioder, så mødet blev holdt i en hjertelig tone. Så hjertelig, så jeg hen ad vejen tænkte, at vi var nødt til at markere vores selvstændighed som parti for ikke at blive kvalt i hjertelige omfavnelser. "Vi har haft en åben og god samtale omkring nogle politiske hovedområder. Men det var en første samtale", citeres jeg i *Flensburg Avis* for at have sagt efter mødet.¹⁶ Vi aftalte til sidst, at vi ville mødes igen, denne gang sammen med De Grønne. Mødet med CDU forløb ikke helt så hjerteligt, også dette en konsekvens af forholdene i de tilbageliggende landdagsperioder, men det var bestemt et venligt møde. Peter Harry Carstensen optrådte med stor selvbevidsthed og udstrålede med hele sit væsen, at CDU var valgets sejrherre, og han nærmest per definition skulle have regeringsmagten. SSW burde derfor i Carstensens optik støtte CDU og også vælge ham til ministerpræsident. Men det var ikke hans manglende vilje til at tage SSW alvorligt, der slog os mest. Det var, at han klart ytrede en forventning om, at SSW helt burde undlade at stemme eller stemme blankt, hvis ikke vi kunne støtte hans CDU-flertal. Vi burde lade ham komme til det, han med sine CDU- og FDP-mandater mente at have krav på. Og det gjaldt ikke kun for valget til ministerpræsident, men for alle de beslutninger i den kommende valgperiode, vi ikke kunne stemme for. Så var vi velkomne til at afholde os fra at stemme, lød budskabet.

Forslaget kom ærlig talt ikke som den helt store overraskelse for os, men det var selvfølgelig fuldstændig uspiseligt for et politisk parti og en uforskammet nedvurdering af SSW's politiske rolle i Slesvig-Holsten. Så internt afviste vi det med det samme. Formelt skete det på SSW's hovedudvalgsmøde den 25. februar, hvor deltagerne efter en orientering diskuterede og til sidst med overvældende flertal stemte for, at SSW gik i gang med de konkrete forhandlinger om en tolereringsaftale med SPD og De Grønne. Ikke alle var dog glade for denne beslutning. I debatten var der enkelte, som mente, at en tolerering ville være det forkerte skridt. Flere henviste til, at de menneskelige omkostninger kunne gå hen og blive for store, da SSW allerede nu var udsat

for chikane. Men i sidste ende udtalte et stort flertal sig for at fortsætte forhandlingerne med SPD og De Grønne.

Det siger sig selv, at dagene frem til den 17. marts var en ren mødemaraton. Vi oplevede samtidig fra dag ét en mediestorm fra tidlig morgen til sen aften, som bare tog til, efterhånden som offentligheden forstod, at SSW holdt fast i sit løfte om at støtte en mindretalsregering. Bolden lå dog hele tiden hos CDU og SPD, for det var de to partier, der med Peter Harry Carstensen og Heide Simonis lagde billet ind på posten som ministerpræsident. Efter hovedudvalgsmødet bekendtgjorde CDU i pressen, at man så bort fra flere møder med SSW.¹⁷

Selvom vi i valgkampen havde været omkring alle mulige scenarier, var jeg ikke forberedt på den mediestorm, som nu truede med at blæse os omkuld. Vi blev enige om, at alle kontakter skulle gå via vores pressetalsmand, Lars Erik Bethge. Det var nødvendigt med en sådan enstrengt kommunikationsvej, da vi hurtigt opdagede, at medierne hellere end gerne ville fange SSW's ledende folk i at tale med flere tun-

**Ihr dummen
Speck-„DÄNEN“
Örxen und
Pölserfresser
Ihr Vaterlands-
Verräter.
Gebt den deutschen
Personalausweis
ab und siedelt um
in euer gelobtes
Land!**

En af de hademails og -breve SSW blev udsat for efter landdagsvalget i 2005. Kilde: ADCB, I20-196-6: Anonymt brev sendt til SSW i forlængelse af landdagsvalget i 2005.

ger og modsige hinanden, for eksempel om Lars Harms og jeg så ens på, hvilken mindretalsregering vi ville støtte.

Det slesvig-holstenske valg var i disse dage en forbundspolitisk mediebegivenhed. Telefonerne kimede uafbrudt, der var artikler og interviews i alle store tyske aviser, og ikke mindst havde vi diverse tv-hold som konstante gæster hos os i Flensborg. Nyheden var for længst trængt ud i verden, og det påkaldte sig international interesse, at et dansk parti af alle havde fået en afgørende rolle i Slesvig-Holsten med dets særlige historie. Opmærksomheden i Tyskland smittede af på det, man kunne kalde den offentlige mening. Der blev dog primært fyret op under den, fordi CDU på forbundsplan pustede til ilden. Ligesom i Karl Otto Meyers tid, hvor den bayerske ministerpræsident, Franz Josef Strauß, efter landdagsvalget i 1987 tordnede, at det ikke kunne være rigtigt, at en dansker bestemte over tysk politik, fandt man det store skyts frem. Det var, hvad man kunne forvente. Men én ting var indblandingen fra forbundspolitikere, som egentlig var ligeglade med valget i Slesvig-Holsten, og for hvem det kun kom an på mere magt til CDU. En anden ting var de angreb, vi måtte lægge ryg til fra landdagskolleger og kommunalpolitikere og andre regionale aktører, som mange i SSW kendte godt og havde et venskabeligt forhold til.

Det, der virkelig ramte, var en "personlig erklæring", en "appel fra Berlin", som overskriften lød, fra CDU's forbundsdagsmedlem Wolfgang Börnsen, valgt i Slesvig-Flensborg amt, og – troede vi i mindretallet – en af vores politiske venner. Hovedlinjen var, at SSW i og med, at partiet er fritaget fra 5 %-spærregrænsen ifølge Börnsen burde holde sig neutral, når politiske flertal skulle organiseres. Han mente, at mindretallet påtvang det tyske flertal bestemte politiske holdninger, for eksempel i skolepolitikken, hvor det burde være tilstrækkeligt for os, at mindretallet har egne skoler, som det helt selv må råde over. Der var især ét argument i Wolfgang Börnsens fremstilling, som var afslørende. Det var tankegangen om, at vi i det danske mindretal egentlig ikke er en del af det samfund, vi lever i, betaler skat til og er statsborgere i. Set i dét perspektiv står Bonn-København Erklæringerne som udtryk for en moderne mindretalspolitik. At disse to mindretalserklæringer den 29. marts 2005 stod til at fejre deres 50-års fødselsdag, gør Börnsens pseudovidenskabelige udredning endnu mere grotesk.¹⁸

Wolfgang Börnsens artikel kom ikke til at stå alene. Der var også min CDU-landdagskollega Frauke Tengler, som jeg havde kendt i mange år, da vi begge var valgt i Slesvig-Flensborg amt. Hun følte sig nu kaldet

til at afsløre, at jeg lå "knaldhårdt til venstre" og var magtgal. På den baggrund var det som at slå vand på en gås, når andre CDU-politikere i Slesvig-Holsten efterhånden manede til mere tilbageholdenhed i ordvalget overfor SSW. Reelt kan jeg kun huske én borgerlig politiker, som distancerede sig fra disse udgydelser, og det var CDU's næstformand i parlamentet og senere landdagspræsident, Klaus Schlie, som ellers var kendt som en politisk hardliner. Han talte sit partis flertal imod og holdt på sin personlige redelighed. Men ellers var det sørgeligt at se, at politiske venskaber i værste fald kun holdt til det næste valg.

Næsten morsomt var det på den baggrund, at den store slesvig-holstenske avis *Landeszeitung* samme dag, den 23. februar, bragte en længere artikel om, hvorledes danske politikere reagerede på situationen i Slesvig-Holsten – underforstået, om de var parate til at fordømme SSW's udspil. Det var de ikke, erklærede samtlige politikere uafhængigt af deres partifarve. Helge Adam Møller fra de konservative fik i den forbindelse mest spaltepads. Han citeres for at sige, at han som borgerlig politiker gerne havde set en borgerlig regering i Kiel: "Men jeg er mere demokrat end konservativ – og da SSW's politikere er demokratisk valgt, kan deres adfærd ikke kritiseres." Og han tilføjede, at der også i det danske Folketing findes eksempler på, at folketingsmedlemmer med en særlig status har haft indflydelse på valget af en statsminister. Det var for eksempel tilfældet i 1998, hvor socialdemokraten Poul Nyrup Rasmussen dannede regering fremfor Uffe Ellemann-Jensen fra Venstre, fordi et folketingsmedlem fra Færøerne støttede Nyrup.¹⁹

Jeg ved, at svarene vakte opmærksomhed, men de flyttede ikke noget. Det gjorde historikeren Michael Salewski, professor emeritus fra Kiels Universitet, heller ikke, da han under overskriften "Hver stemme tæller – dette begivenhedsforløb er et lykketræf for demokratiet" offentliggjorde en kronik, hvor hovedtesen var, at Bonn-København Erklæringernes "mødre og fædre" vidste, at mindretalspolitik ikke kun er lavet til solskinsvejr. Derfor sammenfattede han, at valgresultatet, sådan som det forelå, var godt for demokratiet.²⁰

De reaktioner, SSW fik i dagene efter valget, var ikke alle negative. Man kan groft inddele dem i tilkendegivelser, som viste interesse og indeholdt kritiske spørgsmål; andre, som gav udtryk for sympati og så en gruppe, som ville af med så megen gylle som muligt. Og med tiden kom der også positive budskaber, som bare bad os om at stå fast. Jo længere det stod på, desto tydeligere blev det, at alt dette ikke kun

handlede om spontane reaktioner, men at der også var tale om kampanjer organiseret af partiernes baglande. Mest tydeligt blev det, da CDU's ungdomsorganisation, Junge Union, opfordrede til at udnytte postvæsenets aktuelle særtilbud om gratis pakkeforsendelser og bombardere SSW med "ballast-pakker". Hvad disse pakker så skulle indeholde, kunne vi kun gætte på. Der var formentlig tale om affald af enhver art. Aktionen blev heldigvis aflyst, efter at SSW havde henvendt sig til postvæsenet for at få stoppet alle pakker adresseret til SSW.²¹

SSW havde som sagt allerede tidligere oplevet politisk stormvejr, især oven på Barschel-affæren i 1987. Men én ting var anderledes nu, og det havde med internettet at gøre. Vi fik tilsendt e-mails, som i løbet af få dage fyldte tykke ringbind. Og selvom vi i 2005 slet ikke var der, hvor vi er i dag, når politikere og andre udsættes for en "shitstorm" på de sociale medier, så var det voldsomt nok. Dertil kom, at ikke kun jeg selv og Lars Harms blev ofre for denne "shitstorm", det gik også ud over SSW's kommunalpolitikere og mindretallet som helhed. Reelt var der ikke meget andet at gøre end at se tiden an, men forargelsen i vores rækker var stor. Den grove behandling, vi fik, røvede foreløbig alle illusioner om, hvor tykt fundamentet for den dansk-tyske mindretalspolitik var i hverdagen.

Politibeskyttelse

Situationen toppede, da det blev kendt på SSW's hovedudvalgsmøde, at jeg havde fået politibeskyttelse, fordi jeg havde modtaget mordtrusler. Dagen forinden havde jeg på kontoret i Flensborg åbnet et brev samtidig med, at et fjernsynshold fra NDR var til stede for netop at lave et indslag om de e-mails og breve, vi blev bombarderet med. Uden at tænke nærmere over det læste jeg indholdet af brevet højt og kommenterede det irriteret med ordene om, hvilke idioter vi havde med at gøre – formentlig dog i mere urbane vendinger. Næste morgen blev vi kontaktet af politiet, som havde set tv-indslaget og gerne ville se det pågældende brev. Vi viste politiet de mange henvendelser, vi fik, som til dels var usædvanligt grove, men for de flestes vedkommende ikke direkte truende. Men der var dog det ene brev, som blev taget meget alvorligt, og med tiden kom der enkelte flere til. Dertil hørte en "venlig advarsel" fra en angivelig nazistisk gruppe fra Nordtyskland, som påstod at mene det godt med os, men angav at være bekymrede for, at "kammerater" fra andre dele af Tyskland ville slå os ihjel.

Politibeskyttelse på SSW's hovedudvalgsmøde på Dansk Centralbibliotek den 25. februar 2005. Fotograf: Flensburg Avis.

Selvom jeg havde svært ved at tage mordtruslerne alvorligt, insisterede politiet på at reagere, hvilket fik til følge, at jeg fra den 25. februar og frem til landdagsmødet den 17. marts måtte leve med politibeskyttelse, i hvert fald, når jeg optrådte offentligt. Det var meget lidt morsomt og en voldsom indskrænkning af min personlige frihed at have politikfolk i hælene hele tiden, selv når man gik på indkøb eller opsøgte et offentligt toilet. De unge betjente fra "Landeskriminalamt" var ualmindeligt flinke, men alligevel: Jeg havde det meget svært med det, ligesom det var ulideligt, at nogle af trusselsbrevene senere også inddrog min mand, John. Og det vedrørte ikke kun min familie. Lars Harms fik at vide, at politiet i Nordfriesland var blevet adviseret og for en sikkerheds skyld sendte en patruljevogn forbi, hvor Lars boede. Alt i alt var det en erfaring, jeg godt kunne have været foruden.

Ikke mindst truslerne førte så til, at jeg ugen efter hovedudvalgsmødet fik en invitation til at deltage i NDR's populære talkshow "3nach9", som sendes hver fredag netop tre minutter over ni om aftenen. Her fik jeg med udsagnet "vi bor da ikke i en bananrepublik" om ikke andet, så luft for min indignation over, at det i et retssamfund som det tyske føltes nødvendigt at give personbeskyttelse til politikere. For er der noget,

man efter min mening bør vide med sig selv, så er det, at det ikke kræver megen civilcourage at være politiker i vores del af verden. Hvorved jeg er klar over, at tiderne skifter, og vi i de senere år har set eksempler på det modsatte.²²

Mindretalsregeringen på plads

Efterhånden som der tegnede sig et billede af, at SPD og De Grønne ville gå i gang med deres koalitionsforhandlinger, stod SSW ikke længere helt så meget i mediernes rampelys. Den offentlige diskussion handlede nu om indholdet af en kommende koalitionsaftale mellem disse to. Samtidig blev kravet om at bane vej for en "stor koalition" bestående af CDU og SPD fremført med fornyet styrke, ikke mindst af erhvervslivet og landbrugsorganisationerne. Dertil kom, at Bernd Rohwer, erhvervsminister i den siddende SPD-Grønne regering, erklærede, at han trådte tilbage og ikke stod til rådighed for en ny regering. Det var en åben hemmelighed, at han var stærkt utilfreds med Heide Simonis og planen om en mindretalsregering.²³

Disse udmeldinger satte derudover skub i oprettelsen af et til lejligheden dannet borgerinitiativ, som organiserede demonstrationer og samlede underskrifter for at få væltet en mulig mindretalsregering. Disse bestræbelser bekræftede os dog bare i, at vi havde valgt det rigtige projekt. Vores holdning var dengang som nu, at en "stor koalition" snarere cementerer status quo og dermed bidrager til at udhule det politiske demokrati, da den jo – det ligger i ordet – indgår mellem de to største partier i parlamentet. SSW's tolereringsmodel var altså også et opgør med fastlåstheden i tysk politik og den gængse opfattelse af, at en "stor koalition" er løsningen på alle vanskelige valgresultater.²⁴

I forbindelse med koalitionsforhandlingerne erklærede vi os villige til at indgå en formel tolereringsaftale med SPD og De Grønne, da ikke mindst Heide Simonis ønskede en sådan aftale. I modsætning til andre i SPD havde hun kun begrænset sympati for en mindretalsregering og en tolereringsmodel, der lagde op til skiftende flertal. Hun foretrak at have et så forudsigeligt grundlag som muligt. Vi besluttede, at Lars Harms og jeg den 3. marts 2005 skulle mødes med SPD og De Grønne, og at vi den 7. marts skulle mødes i en større runde for at drøfte SSW's krav. Men inden det var så vidt, var der stadig en række forhandlingsknaster tilbage. De slesvig-holstenske aviser berettede med en vis skadefryd, at koalitionspartierne godt nok var enige om behovet

for reformer, men langt fra havde samme løsningsforslag. Et af hovedemnerne var spørgsmålet om den fremtidige skolestruktur. Reelt var der blandt fagfolk bred enighed om, at det tredelte skolesystem havde spillet fallit. Hovedskolen var en skole for de utilpassede og socialt svage i samfundet, og tilgangen til gymnasiet var sammenlignet med andre forbundslande stadig for lav. Resultatet blev et kompromis, som slog fast, at vejen frem var en "fælleskole", som lokalt kunne få en gymnasieoverbygning, hvilket var et vigtigt punkt for De Grønne og et opgør med gymnasiets særstilling. Det måtte vi leve med, selvom det stadig var SSW's mål at få indført en folkeskole-model i Slesvig-Holsten.²⁵

Størst offentlig opmærksomhed fik dog koalitionspartiernes forslag om en strukturreform. I SSW havde vi i årevis kæmpet for at få større og dermed færre kommuner i Slesvig-Holsten. Vores forbillede var også her den danske model, selvom det var helt urealistisk at få så store kommuner, som man fik i Danmark efter kommunalreformen i 2007. Men taget i betragtning, at et land som Slesvig-Holsten med rundt regnet 2,5 millioner indbyggere havde 1.100 kommuner, var de kommunale strukturer fuldstændig utidssvarende. Mens De Grønne fulgte vores linje, var SPD en stor modstander af kommunale sammenlægninger. Det samme gjaldt for den sags skyld for CDU, hvilket selvfølgelig hænger sammen med, at de to partier stiller hovedparten af alle borgmestre i Slesvig-Holsten. Det, SPD og De Grønne så kunne blive enige om, var indførelsen af forvaltningsregioner og dermed en nedskæring af antallet af amter i Slesvig-Holsten. For SSW var denne beslutning lidt af en kamel at sluge. Vi fik dog indført en passus i tolereringsaftalen om, at der endnu i 2005 skulle nedsættes en ekspertkommission, som havde til opgave at udarbejde modeller for, hvorledes en fremtidig kommunal og forvaltningsstruktur burde se ud.²⁶

Da tolereringsaftalen indholdsmæssigt var på plads,²⁷ var det nødvendigt at takle et helt andet spørgsmål, som ikke først dukkede op sidst i forløbet, men hele tiden havde været til stede, også i medierne. Det var spørgsmålet om SSW's stemmeret i landdagens udvalg. Efter den gældende forretningsorden kunne SSW deltage aktivt i møderne og også indgive beslutningsforslag, men vi havde ingen stemmeret. Det har jeg aldrig oplevet som et problem, da alle beslutninger alligevel skulle vedtages i landdagens plenum. Men som støtteparti til en kommende regering havde vi det akutte problem, at CDU og FDP ville have flertal i udvalgene, medmindre forretningsordenen blev ændret. Det gik SSW efter nogen tøven med til, fordi det for mig overordnet set kom

an på, at vi ikke fik privilegier, som gjorde os angribelige. Den formelle beslutning blev truffet på landdagsmødet den 17. marts. Vi fik tilkendt et såkaldt grundmandat på lige fod med FDP og De Grønne. Og selv om ophidselsen i den borgerlige lejr var stor, betød ændringen kun, at den fritagelse fra 5 % spærregrænsen, som gælder for os i plenum, nu også skulle gælde i udvalgene.²⁸

Lige siden valget den 20. februar havde SSW holdt tæt kontakt til mindretallets organisationer, både via Samrådet, de forskellige hovedstyrelser og Skoleforeningens Fællesråd. Det var ikke blot en selvfølge, men også en nødvendighed for os. Samspillet med Dansk Skoleforening for Sydslesvig var særlig vigtig, da de danske skolars økonomiske ligestilling med de offentlige skoler som bekendt var et af vore kernekrav til en mindretalsregering. Set i bakspejlet er jeg overbevist om, at denne form for ligeværdig kommunikation var udslagsgivende for, at mindretallets organisationer så sig i stand til aktivt at bakke SSW's tolereringsmodel op. Det var ikke blot positivt, men også en ny form for samarbejde, som jeg i al min tid som SSW-politiker havde ønsket mig meget mere af.

Tolereringsaftalen blev besluttet med massivt flertal på SSW's landsmøde den 12. marts. Mødet blev indrammet af talrige gæster, mediefolk og heldigvis også af mange menige SSW-medlemmer, som alle var kommet til Flensborg for at overvære det afgørende landsmøde. Her sagde 96 af 106 delegerede så ja til partiets nye rolle som parlamentarisk støtteparti til en rød-grøn mindretalsregering. Der var en enkelt nejstemme og syv afholdelser, budskabet var altså klart for alle. Samlet set indeholdt SSW's tolereringsaftale en række regionalpolitiske tiltag, for eksempel udbygningen af Husum havn som servicehavn for vindkraftindustrien og en styrkelse af det dansk-tyske samarbejde. Den banede vej for en kommunalreform i Slesvig-Holsten, og den sikrede den økonomiske ligestilling af mindretallets skoler med de offentlige skoler.²⁹

Skal jeg beskrive stemningen, som jeg husker den, var ingen i tvivl om, at landsmødet denne gang havde en særlig betydning. Stemningen var intens, men også med stort fokus på det væsentlige, nemlig afstemningen om tolereringsaftalen, som jo – også det var alle bevidste om – markerede en ny fase i SSW's politiske liv. Forud for afstemningen var gået fire timers debat, hvor tolereringsaftalen blev forklaret, og alle tilstedeværende kunne komme til orde med spørgsmål og kommentarer. Det slog mig, husker jeg også, at de delegerede virkelig kom med det, de havde på hjerte – stort og småt, og selvfølgelig også med en ad-

varsel til os i landdagsgruppen om ikke at sælge ud af de sydslesvigske amters særlige betydning for mindretallet, når de nye forvaltningsregioner tog form.

Tilskudsproblematikken havde Karl Otto Meyer overordnet set fået forhandlet på plads med ministerpræsident Uwe Barschel (CDU) i 1980'erne.³⁰ Men det blev nødvendigt at tage emnet op igen, i og med at Heide Simonis' regering i 1997 under indtryk af delstatens økonomiske situation havde besluttet en nedskæring i tilskuddene til det danske skolevæsen i Sydslesvig. Efter en stor demonstration foran landdagsbygningen i Kiel, hvor omkring 5.000 deltagere var mødt op for at give deres utilfredshed til kende over et kompromis og en fastfrysning af tilskuddene i årene 1998-2001, kom der i slutningen af 2004 bevægelse i sagen. I over to år havde en arbejdsgruppe i undervisningsministeriet i Kiel sammen med Dansk Skoleforening for Sydslesvig arbejdet på et papir, der skulle bane vej for vore skolars økonomiske ligestilling.³¹

Resultatet forelå nu, og med tolereringsaftalen var vi i stand til at få aftalen strammet så meget op, at vi nu havde en beslutning om at omsætte kravet om økonomisk ligestilling i 2006. Samtidig skulle der skabes lovgrundlag for finansieringen af skolebuskørslen til de danske skoler, hvilket var et andet akut problem for Skoleforeningen. At skabe lige muligheder for mindretalsbefolkningen i Slesvig-Holsten går som en rød tråd gennem SSW's historie. Det handler om accepten af, at Slesvig-Holsten er et samfund med tre kulturer: den tyske, den danske og den frisiske. Og det handler om, at de danske skoler er offentlige skoler for den danske befolkningsdel og ikke kan affærdiges med at være kulturelle tilbud. Det var ikke småting. Og samtidig var det første gang overhovedet, at vi fik en samlet plan for den økonomiske ligestilling af mindretallets skoler.

Selve koalitionsaftalen vedtog SPD og De Grønne hver især på deres landsmøder den 15. marts – så godt som enstemmigt begge steder. Alt var med andre ord parat til landdagsmødet den 17. marts, hvor Heide Simonis skulle vælges til ministerpræsident.³² Om dette valg er der efterfølgende blevet sagt og skrevet så meget, at det er fristende helt kort at slå fast, at Simonis måtte ud i fire valgomgange uden at blive valgt. Hun fik 34 stemmer og burde have haft 35. Hver gang var der én, der undlod at stemme på hende, og da personvalg er skriftlige, ved ingen den dag i dag, hvem den skyldige var.

Men sådan en nøgtern sammenfatning gengiver selvfølgelig ikke, hvordan dagen forløb. Den siger intet om, hvordan Simonis klarede

dagen, eller hvordan Lars Harms og jeg havde det, da der efter tredje valgomgang blev lavet en pause, og SPD i sit gruppeværelse gennemførte en hemmelig afstemning med det resultat, at alle bakkede Simonis op. Sammen med De Grønnes gruppeformand Karl Martin Henschel og deres minister Anne Lütkes deltog Lars og jeg i den sidste del af gruppemødet, hvor diskussionen gik på, om Simonis skulle stille sig til rådighed en fjerde gang. Jeg kan huske, at jeg syntes, det var helt umenneskeligt, og at jeg i det hele taget var så sur, at jeg måtte have luft for min vrede. Jeg følte med ét, at de sidste ugers angreb på SSW bare blev slået hen som det rene ingenting. Men resultatet af fjerde valgrunde blev igen, at der ikke var flertal for Simonis som ministerpræsident.

For SSW endte dagen derfor med en erklæring om, at vi ikke mere stod til rådighed for nogen form for flertalsdannelse. Nu måtte andre tage over, sagde vi. SSW er ikke en tilfældig brik, man kan flytte rundt med efter forgodtbefindende. Vi måtte erkende, at Tyskland og Slesvig-Holsten på dette tidspunkt ikke var klar til en mindretalsregering.³³

Valgdagen i Kiel vil blive husket som det, den var: en menneskelig tragedie for Simonis og en politisk katastrofe for det parlamentariske demokrati i Slesvig-Holsten, hvorved der hverken for mig eller andre

Postkort fra mindretallets kampagne for de danske skolars ligestilling med de offentlige skoler før landdagsvalget den 6. maj 2012. Kilde: ADCB, P282.

herskede tvivl om, at der var tale om et SPD-problem. Måske var forklaringen, at nogen havde et personligt mellemværende med Simonis, men det kunne lige så vel være, at enkelte medlemmer af SPD's landdagsgruppe havde spillet med fordækte kort. Ved en genlæsning af medieberetningerne fra 2005 slog det mig i hvert fald, at der havde været mere kontakt mellem SPD og CDU, end jeg havde registreret dengang. Desuden var der hele tiden SPD-politikere, der blev citeret for at sige, at de hellere så en stor koalition end en mindretalsregering støttet af SSW.

I efterbehandlingen af dette politiske mareridt blev der også spekuleret over, hvorfor Heide Simonis ikke bare stoppede efter den tredje afstemningsrunde. I avisen "Bild" blev det fremstillet som, at hun var klistret til sin taburet. Baggrunden var, at hun på tv – adspurgt om der måske havde været et andet flertal, hvis SPD skiftede sin ministerpræsidentkandidat ud – havde svaret: "Hvad bliver der så af mig?" Dette billede af "Pattex-Heide" fængede og hænger ved hende den dag i dag. En anden forklaring lyder, at der kunne være en sammenhæng mellem forløbet i landdagen og den kendsgerning, at forbundsregeringen samtidig præsenterede et stort arbejdsmarkedsfremstød i Berlin. Onde tunger hævdede, at Gerhard Schröder – hvis sympati for hende kunne ligge på et forholdsvis lille sted – lagde hårdt pres på Simonis for at få hende til at trække tiden ud, så valgkatastrofen i Slesvig-Holsten ikke kom til at stjæle mediernes opmærksomhed fra overskrifterne i Berlin. Hvis det er korrekt, hvilket jeg personligt tvivler på, så gik regningen i hvert fald ikke op.³⁴

Lange linjer

I Slesvig-Holsten oplevede vi, hvor hurtigt den politiske vind kan slå om. Aldrig så snart var Heide Simonis' valgnederlag en kendsgerning, før den politiske scene skiftede, og CDU gjorde krav på førertrøjen i de forhandlinger med SPD, som mange nu mente, måtte komme. Og heller ikke SPD tøvede længe, kontakten til de hidtidige forhandlingspartnere stoppede brat, og man kastede sig i armene på CDU. Det var partiets eneste mulighed for at blive ved magten – selv om det med vore dages øjne virker pudsigt, at en "stor koalition" dengang gjaldt som eneste mulighed for et samarbejde på tværs af blokkene.

CDU-SPD-forhandlingerne startede den 4. april og blev formelt afsluttet den 23. april. Samme dag sagde CDU og SPD på deres landsmøder god for den foreliggende koalitionsaftale. Der var med andre

ord fart på. Fire dage senere blev Peter Harry Carstensen valgt som ministerpræsident med ni modstemmer – deriblandt SSW's to stemmer – og endnu flere afholdelser.

Så snart den nye koalitionsaftale forelå, så alle i mindretallet, at aftalen kun var en svag afglans af det, vi havde opnået med vores tolereringsaftale. Det gik primært ud over de danske skoler i Sydslesvig, idet finansieringen af skolebuskørslen var taget fuldstændig ud af aftalen, og tilsagnet om vores skolars økonomiske ligestilling var blevet udskudt fra 2006 til 2008. På det første landdagsmøde med en "stor koalition" fik vi også igen frataget vores stemmeret i udvalgene. Det var selvfølgelig småligt og lugtede af hævn fra CDU's side.³⁵

Mens CDU-SPD-regeringen havde 59 mandater bag sig, mønstrede oppositionen med FDP, De Grønne og SSW 10 mandater, så skævvridningen af det parlamentariske demokrati i Slesvig-Holsten var til at føle på. Det betød på den anden side, at SSW også efter valget kunne holde på sin synlighed, og at oppositionspartierne fik et ligeværdigt forhold til hinanden. Det var medvirkende til, at vi efter valget i 2009

*"SSW hædret for standhaftighed" (Flensborg Avis den 30. september 2005). Landdagens presseloge uddelte årets "and" til Anke Spoorendonk (se også note 35).
Fotograf: Flensborg Avis.*

fandt sammen med De Grønne om en klage ved den nyoprettede slesvig-holstenske forfatningsdomstol i Slesvig. Der var tale om en indsigelse mod landets valglov foranlediget af, at CDU og FDP i 2005 havde fået tilkendt et flertal af mandaterne i Landdagen, selvom de tilsammen havde færre stemmer end de andre partier i parlamentet. Sammen med advokaten Wilhelm Mecklenburg, der har understøttet SSW ved flere lejligheder, tog vi teten i denne proces og opnåede, at forfatningsdomstolen i 2010 erklærede valgloven for forfatningsstridig og ordinerede nyvalg i 2012.³⁶

100 % værd

Den manglende ligestilling på skoleområdet fyldte stadig mere i SSW's politiske arbejde i årene efter 2005. Det skyldtes Skoleforeningens økonomi, men også, at Carstensen som ministerpræsident ikke formåede at åbne for en politisk udvej. Tværtimod kom der nye nedskæringer til, da den store koalition i 2009 blev afløst af en CDU-FDP-regering, som i forsommeren 2010 bekendtgjorde, at den ville ændre elevtilskuddet til mindretallets skoler fra 100 % til 85 %, hvilket ville betyde en nedskæring af det årlige tilskud på 4,7 mio. euro. Dermed udløstes den "skolekonflikt", som i de næste to år eskalerede voldsomt og gav genlyd ikke kun i hele Slesvig-Holsten, men også i den danske regering og Forbundsdagen i Berlin. Det vil føre for vidt at komme med en udførlig redegørelse her, dertil er sagen for kompleks.³⁷ Men det er værd at hæfte sig ved, at mindretallets kampagne med titlen "Vi er også 100 % værd", der blev udviklet af SSW's presseafdeling, fængede langt udover mindretallets rækker. Den førte blandt andet til, at vi et par uger før landdagsvalget den 6. maj 2012 kunne samle en demonstration i Flensborg med over 10.000 deltagere. Det var aldrig set før og var uden tvivl medvirkende til, at SSW fik så flot et valg, som tilfældet var, og tre mandater i landdagen.³⁸

Sammenlignet med valget i 2005, stod vi i 2012 på ny i den situation, at SSW's stemmer var afgørende for dannelsen af en regering i Slesvig-Holsten. Forskellene er dog vigtige at tænke med: CDU-FDP kunne ikke danne regering alene, mens SPD, De Grønne og SSW havde et flertal, som kunne mobiliseres uden særlige krumspring. "Skolesagen" og den tidligere CDU-FDP-regerings nedskæringer på mindretalsområdet var endvidere for SSW afgørende for, at vi satsede på SPD og De Grønne og i løbet af valgkampen meldte ud med, at vi i givet fald ville være

parate til at gå ind i en regering. Det ville være langt mere forpligtende end en tolerering, men vi havde jo i 2005 smerteligt erfaret, at det i tysk politik ikke er muligt at få et så tillidsfuldt samarbejde op at stå, som tolereringen af en mindretalsregering kræver.

Regeringskoalitioner er en del af den politiske kultur i Tyskland. Da ved man, hvad man har med at gøre, selvom der – som i Slesvig-Holsten – ville være tale om en regering med én stemmes flertal. I 2012 blev SSW regeringsparti og dermed en del af den udøvende magt. Torsten Albig fra SPD blev ministerpræsident, mens Robert Habeck fra De Grønne blev viceministerpræsident og landbrugs- og miljøminister. Jeg selv blev minister for områderne justits, kultur og Europa. Desuden var det, som det store dagblad "Welt" fremhævede, en yderligere succes for SSW, at partiet fik mulighed for at stille den anden af de to regerings-talsmænd, som blandt andet deltager i statssekretærernes forberedelse af regeringsarbejdet og sidder med ved kabinetsbordet.

Årstallet 2012 har derfor også en plads i SSW's række af historiske årstal. Og ser man på de resultater, vi opnåede i vores regeringstid, så illustrerer de den banale kendsgerning, at politiske mål omsættes bedst, når der er politisk magt bag. Mindretalspolitikken blev løftet ud af den nichetilværelse, den var blevet placeret i af den tidligere regering. Den økonomiske ligestilling på skoleområdet kom på plads – både hvad angår elevtilskuddet og skolebuskørslen; tilskuddet til mindretallets kulturarbejde fik et tydeligt løft, og sidst, men ikke mindst, blev det slået fast, at Slesvig-Holsten med dansk, frisisk og nedertysk har en flersprogethed, som i en handlingsplan fik nye perspektiver. Fra SSW's side anførte vi, at det i så fald ville være første gang, en tysk delstat forpligtede sig til at fremme sine regional- og mindretalssprog med en handlingsplan.³⁹

I 2012 stod det fast, at SSW har et fuldgyldigt politisk mandat. Det er ikke siden blevet draget i tvivl, hverken i forbindelse med en valgkamp eller på anden måde. CDU gjorde et sidste forsøg i 2012, hvor man med Daniel Günther som generalsekretær forsøgte sig på en kampagne mod en "dansker-koalition" ("Dänen-Ampel"), men den blev hurtigt opgivet. Og som Carstensens efterfølger, både som landsformand for CDU og som ministerpræsident, har den tyve år yngre Günther også for længst forstået tidens tegn.

Mindretalspolitik forstået som en legitim tilgang til spørgsmål om demokratiets samfundsmæssige tilstand er ikke opfundet af SSW. Historisk set har vi først måttet lære at arbejde med denne tankegang.

SSW er oprettet i 1948 som "Sydslesvigsk Vælgerforening", det hedder vi stadig, og det skal der heller ikke laves om på. For navnet viser blandt andet, at partiet ligesom "Nordslesvigsk Vælgerforening" fra før 1920 har rødder i grænselandet. Da SSW blev til, var mindretalspolitik et spørgsmål om grænselandspolitik, det er det ikke mere. I dag er mindretalspolitik lig med samfundspolitik og i bred forstand også fredspolitik. Det er den udvikling, SSW står for, men det ville vi ikke gøre, hvis ikke Bonn-København Erklæringerne fra 1955 havde lært os, hvad det indebærer. Derfor var det et udtryk for skæbnens ironi, at 50 året for Bonn-København Erklæringerne den 29. marts 2005 blev markeret 12 dage efter Simonis' valgnederlag og afslutningen på de uger, hvor SSW's politiske mandat blev draget i tvivl – ikke mindst af det parti, som nu med Carstensen skulle levere en søndagstale om disse mindretalserklæringers betydning.⁴⁰ Derfor kan jeg kun bifalde, hvad Sydslesvigsk Forenings formand, Dieter Küssner, sagde i sin tale i anledning af jubilæet:

Det er måske ikke uden gevinst for fremtiden, at vi netop i 50 året for erklæringerne oplever et midlertidigt tilbageslag. Det har efter mit skøn revitaliseret behovet for redelig oplysning om kernen i disse aftaler. Både flertal og mindretal har de samme rettigheder i statsborgerlige anliggender. Først når vi mødes ligeværdigt og i øjenhøjde, er det muligt at fremme fællesskabet i fredelig Kooperation til gavn for grænselandets mennesker og til nytte for det af alle ønskede venskabelige forhold mellem Danmark og Tyskland.⁴¹

KILDER

De fleste kilder, som er nævnt i noterne findes i Sydslesvigsk Vælgerforenings (SSW) arkiv I20 i Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

LITTERATUR

Becker-Christensen, Henrik: *Diplomat i grænselandet. Erindringer og baggrund 1998-2017*. Aabenraa 2022.

Harms, Lars: "Første gang i regering – og hvad så?" *Sydslesvigsk Årbog* 2012, s. 106-113.

Henningsen, Lars N., Martin Klatt og Jørgen Kühl: *SSW Dansksindet politik i Sydslesvig 1945-1998*, Flensborg 1998.

Meyer, Karl Otto: *Frihed, lighed og grænseland - Erindringer II*, Gråsten 2003.

Spoorendonk, Anke: "Det bedste valgresultat i 40 år". *Sydslesvigsk Årbog* 1995-96, s. 50-53.

Spoorendonk, Anke: "Valgkampen var på mange måder anderledes end tidligere". *Sydslesvigsk Årbog* 2000, s. 114-117.

Spoorendonk, Anke: „Situation des SSW nach der Landtagswahl vom Februar 2005". *Grensfriedenshefte* 2005 (a), s. 141-154.

Spoorendonk, Anke: "Før og efter landdagsvalget den 20. februar 2005". *Sydslesvigsk Årbog* 2005 (b), s. 91-98.

Spoorendonk, Anke: "Emner og problemstillinger frem for kronologi". *Sydslesvigsk Årbog* 2010, s. 141-151.

NOTER

- 1 Vedr. Barschel-affæren: Henningsen, Klatt og Kühl 1998, s. 366-371; Meyer 2003, s. 236-247. Vedr. ny spidskandidat og generationsskifte: Henningsen, Klatt og Kühl 1998, s. 418-423 og Flensborg Avis 1.5.1995.
- 2 Set i bakspejlet burde alle nok have lyttet til, at Gerckens allerede før opstillingsmødet i 1995 havde tilkendegivet, at det kommunalpolitiske arbejde i Nordfrieslands amtsråd for ham havde første prioritet, og at han i sidste ende kun havde kandideret til landdagen, fordi han var overbevist om, at SSW ikke ville opnå mere end et mandat. Konflikten eskalerede og blev yderligere sat på spidsen, da Gerckens i januar 1997 kom ud for en trafikulykke, som førte til en diagnose

på piskesmæld og sygemelding. Han deltog kun sporadisk i landdagsmøderne og holdt i løbet af 1999 helt op med at komme til Kiel. Da konflikten med Gerckens eskalerede, blev den fulgt tæt i Flensborg Avis, og de tyske medier kom på banen, da det blev kendt, at Gerckens havde hævet kørselsgodtgørelse uden at deltage i landdagsarbejdet. Se fx pressemeddelelse af landdagspræsident Heinz -Werner Ahrens, Pressespiegel SH Landtag 236/17.12.1999; Kieler Nachrichten, 17.12.1999; Flensborg Avis, 17.12.1999 med krav fra SSWs landsstyrelse om tilbagebetaling af denne godtgørelse.

- 3 SSW Pressemeddelelse 27.8.1997 om den nye valglov i Slesvig-Holsten og Flensborg Avis, 28.8.1997. SSWs fri-

- tagelse fra 5 %-spærregrensen ved landdags- og forbundsdagsvalg går tilbage til Bonn - København Erklæringerne fra 1955. Derved fik partiet en lille skammel at stå på, så det har en ligeværdig chance for at markere sig i parlamentet. SSW har et fuldgyldigt politisk mandat, når stemmetallet efter et valg bliver til mandater, for her gælder ingen særregler.
- 4 Spoorendonk 2000, s. 114-117.
 - 5 Partireform 2002: SSW-arbejdspapir og oplæg til landsmødet SSWs landsstyrelse: Bilag til landsmødet 2002.
 - 6 Bericht und Beschlussempfehlung des Innen- und Rechtsausschusses über die Gültigkeit der Landtagswahl vom 27.2.2000. Der Landeswahlleiter des Landes Schleswig-Holstein. Landtagswahl am 27.2.2000 Wahlprüfung. Pressemitteilung des Schleswig-Holsteinischen Oberverwaltungsgerichts, 25.9.2002: Verfassungsmäßigkeit der Befreiung des SSW von der 5 %-Sperrklausel. Pressemitteilung fra SSW, 26.9.2002: Bundesverfassungsgericht soll prüfen ob landesweite Befreiung des SSW von der 5 %-Klausel zu weitgehend ist. SSW: Minderheitenrechte nicht auf ein Minimum beschränken! SSW-stillingtagen til brug for generalkonsul Henrik Becker-Christensen: En foreløbig vurdering af konsekvenserne af dommen fra retten i Slesvig. Stillingtagen fra landdagens videnskabelige tjeneste, 11.3.2003 ved Dr. Hans-Jochen Waack om: Richtervorlage des Oberverwaltungsgerichts Schleswig an das Bundesverfassungsgericht betr. 3§ Landeswahlgesetz (Befreiung des SSW von der 5 %-Klausel)".
 - 7 Pressemitteilung SSW, 22.11.2004: Bundesverfassungsgericht lehnt Überprüfung der SSW-Befreiung ab. Dertil som bilag: Overforvaltningsrettens kendelse afvises af Forbundets forfatningsdomstol med beslutning fra den 17.11.2004. Pressemitteilung des Schleswig-Holsteinischen Oberverwaltungsgerichts, 5.1.2005: OVG hält Befreiung des SSW von 5§-Klausel weiterhin für verfassungswidrig. Stillingtagen fra landdagens videnskabelige tjeneste, 11.1.2005 ved Dr. Johannes Caspar. Bundesverfassungsgericht: Pressemitteilung Nr. 16/2005 vom 16. 2.2005 zum Beschluss vom 14.2. 2005 2BvL 1/05. Vorlage des OVG zur Befreiung des SSW von der 5v.H.-Sperrklausel erneut unzulässig. Til perspektivering: SSWs pressemeddelelse 1.3.2013: Lars Harms tale i den slesvig-holstenske landdag den 1.3.2013: Befreiung von der Sperrklausel macht die Wahl sogar etwas gleicher
 - 8 SSWs ekstraordinære Landsmøde 24.4.2004; Flensburg Avis med en udførlig beretning 26.4.2004. Pressemeddelelse SSW, 11.9.2004. Minderheitsregierungen sind besser. Resolution fra SSW's ordinære Landsmøde 11.9.2004: SSW macht das Land nicht unregierbar.
 - 9 SSW Valgprogram: Forderungen und Ziele für die Wahlperiode 2005-2010. Kernforderungen zur Landtagswahl 2005 Wir sind das Original. Valgflyer på dansk: Vi gør en forskel. Da valgmaterialiet skal ud i den tyske offentlighed er det normalt på tysk.
 - 10 SSWs tolereringskampagne Für eine neue demokratische Kultur in Schleswig-Holstein. SSW Für uns im Norden. SSWs tolereringsmodel betød med andre ord, at partiet i valgkampen besluttede at gå i offensiven med forslaget om at stille sig til rådighed som parlamentarisk støtteparti til en mindretalsregering, hvis SSW blev tungen på vægtskålen. Vi kaldte det en tolereringsmodel, da mindretalsregeringer hverken dengang eller i dag opleves som en naturlig del af den politiske kultur i Tyskland.
 - 11 Internt udkast til en „Drejebog“ for SSW's strategi efter landdagsvalget. Internt papir: En kommunikationsstrategi til landdagsvalget 2005. Workshop for SSW- landsstyrelsens formandskab og landdagsgruppen, 9.-

- 10.1.2004. Internt papir: Evaluering af kommunikationsstrategien for årene 2004-2005. Gennemgået på landsstyrelsens og landdagsgruppens workshop 13.-14.1.2006.
- 12 Kieler Nachrichten, 19.2.2005, „Stimmungstest für die Wahl in Nordrhein-Westfalen“. SH Landeszeitung, 21.2.2005 „CDU-Überraschungssieg, aber keine eigene Mehrheit“.
- 13 Kieler Nachrichten, 21.2. 2005, „SSW: Wackelpartie beim dritten Mandat“. Lübecker Nachrichten, 21.2.2005, „SSW Königsmacher aus dem Norden“.
- 14 Kieler Nachrichten, 21.2.2005, „CDU gewinnt die Wahl“.
- 15 Hamburger Abendblatt, 22.2.2005: „Aus Tränen wurde Konfetti“.
- 16 Flensburg Avis, 23.3.2005.
- 17 Süddeutsche Zeitung, 28.2.2005: „CDU bricht Gespräche mit dem SSW ab“. Yahoo, 22.2.2005: „Ringen um die Macht im Norden SPD und SSW kommen sich bei Tolerierungsfragen näher. Auch Carstensen will Regierung“. Kieler Nachrichten, 26.2.2005: „SSW will Rot-Grün dulden“.
- 18 SH Landeszeitung, 23.2.2005: „Kommentar Wolfgang Börnsen: SSW strapaziert das Demokratieverständnis“. I samme avis en reaktion fra Albert v. Mutius, prof. i statsret ved Kiels Universitet: „Die SSW-Mandate sind in keiner Weise beschränkt“. I Spoorendonk 2005 (a) tager jeg udførligt til genmæle mod Wolfgang Börnsens synspunkter.
- 19 SH Landeszeitung, 23.2.2005: „Dänische Politiker: Stimme ist Stimme“. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 24.2.2005: „Ärger, Frust und Sorge“.
- 20 SH Landeszeitung, 24.2.2005: Prof. Michael Salewski, Prof. em. Kiels Universitet: „Jede Stimme zählt Dieses Ergebnis ist ein Glücksfall für die Demokratie“.
- 21 Flensburg Avis, 26.2.2005: „Ballastpakete“ gegen SSW“. Flensburg Avis, 26.2.2005: „Mordtrussel mod Anke Spoorendonk“. SH Landeszeitung, 26.2.2005: „Morddrohung gegen SSW-Frau Spoorendonk“. Lübecker Nachrichten, 26.2.2005: „Polizeischutz für die SSW-Chefin“. Lübecker Nachrichten, 27.2.2005: „Ich stehe den Druck durch - SSW-Spitzenfrau Anke Spoorendonk im LN-Interview“.
- 22 Flensburg Avis, 28.2.2005: „SSW lader sig ikke true. SSW Hovedudvalg Mordtrusler og opbakning til landdagsgruppens linje“. Hamburger Abendblatt, 26.2. 2005: „SSW gibt Rot-Grün den Vorzug“. Alle e-mails og breve har SSW overgivet til mindretallets arkiv på Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig og ligger i SSWs arkiv 120-196.
- 23 Kieler Nachrichten, 1.3.2005: „Simonis probiert es mit dem SSW“. SH Landeszeitung, 1.3.2005: „Rot-Grün: Minister steigt aus. Wirtschaftsminister Bernd Rohwer: Er tritt zurück“. SH Landeszeitung, 1.3.2005: „Warum die Großen nicht zusammen können“.
- 24 Lübecker Nachrichten, 1.3.2005: „Große Koalition ist vom Tisch. Rot-Grün plant Fortsetzung mit dem SSW“. Kieler Nachrichten, 7.3.2005: „Große Koalition jetzt: Knapp 2000 Menschen demonstrieren in Kiel gegen Heide Simonis.“
- 25 Hamburger Abendblatt, 1.3.2005: „Regieren in Kiel Frauensache Die Knackpunkte bei den Verhandlungen von SPD, Grünen und SSW“.
- 26 Lübecker Nachrichten, 4.3.2005: „Simonis will neue Jobs im öffentlichen Dienst. Rot-Grün im Norden einig über Kehrtwende am Arbeitsmarkt. SSW setzt aus für Nordstaat durch“. Kieler Nachrichten, 4.3.2005: „Bildung der Teufel steckt im Detail og Die Kommunen setzen auf Widerstand Heftige Kritik an rot-grünen Plänen zur Verwaltungsreform“.
- 27 SSWs kernekrav til en tolereringsaftale, internt arbejdsrapport. Gennemgang af det afsluttende forhandlingsmøde den 7.3.2005 (internt arbejdsrapport).

- 28 Flensburg Avis, 10.3. 2005: "Kabalen om udvalg i Kiel". Antrag zur Änderung der Geschäftsordnung des Schleswig-Holsteinischen Landtages (udkast til landdagsmødet den 17.3.2005). SH Landeszeitung, 17.3.2005: "Partei der dänischen Minderheit erhält Grundmandat in allen Ausschüssen. Dort hat Rot-Grün bisher keine Mehrheit".
- 29 Flensburg Avis, 17.3.2005: "Tre partier skrev under på aftalen. Tolerierungsvereinbarung über die Grundlagen einer Minderheitsregierung in Schleswig-Holstein"; Kiel, den 16.März 2005. Arbeit, Bildung und Zukunftsfähigkeit- Koalitionsvertrag zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands und Bündnis 90/ Die Grünen für 16. Wahlperiode des Schleswig-Holsteinischen Landtages 2005-2010".
- 30 Meyer 2003, s. 233.
- 31 Becker-Christensen 2022, s. 234.
- 32 Lübecker Nachrichten, 17.3.2005: "Heute zählt hier jede Stimme".
- 33 SH Landeszeitung, 18.3.2005: "Vier Wahlgänge und eine gedemütigte Heide Simonis: Wer ist der Abweichler im rot-grünen lager"? og Spoorendonk: "Jetzt sind andere gefragt". Flensburg Avis, 18.3.2005: "Heide Simonis vrages i Kiel U-båd: SPD skød Simonis i sæk".
- 34 Die Welt, 18.3.2005: "Kiel holt den Kanzler ein".
- 35 Flensburg Avis, 6.4. 2005: "SSWs Hovedudvalgsmøde: Modvind styrker sammenhold". Flensburg Avis, 30.9.2006. I en pressemeddelelse fra den 28.9.2005 takkede SSW landdagens presseløge for, at jeg på pressens efterårsfest fik overrakt journalisternes and. Den gives til politikere eller journalister, som har gjort sig særligt bemærket det være sig i positiv eller negativ forstand. Jeg modtog en trøste-and for mit engagement i ugerne efter landdagsvalget. Desværre kunne jeg ikke personligt modtage anden, da Dansk Skoleforening for Sydslesvig af økonomiske grunde havde besluttet at lukke et antal skoler og børneinstitutioner og den 27.9. havde indkaldt til krisemøde, som for mig havde første prioritet.
- 36 Spoorendonk 2010.
- 37 Becker-Christensen 2022, s. 241ff.
- 38 Flensburg Avis, 23.4.2012: "10.000 kræver ligestilling nu".
- 39 Flensburg Avis, 7.5.2012: "SSW er tæt på ny regering"; 4.6.2012: "Regeringsaftale på plads"; 11.6.2012: "Tre gange ja til ny regering"; 13.6.2012: "Vejen banet for ny regering". Harms 2012.
- 40 Flensburg Avis, 30.3.2005: "Pæne ord om erklæringerne" og "Formanende ord i festakt".

Zusammenfassung

Im Lichte der Geschichte erhielt die Landtagswahl in Schleswig-Holstein 2005 wegweisende Bedeutung für den Südschleswigschen Wählerverband als moderne Minderheitenpartei. In 2005 sprach sich der SSW erstmals in seiner Geschichte für die Tolerierung einer Minderheitsregierung aus. Das wiederum war eine wichtige Voraussetzung dafür, dass der SSW 2012 Regierungspartei in Schleswig-Holstein werden konnte. Wir suchten den politischen Einfluss und pochten darauf, dass der SSW wie alle anderen Parteien im Parlament ein vollgültiges Mandat besitzt. Der Lackmusest war vor diesem Hintergrund die Be-

freierung des SSW von der 5 % Hürde und damit in minderheitenpolitischer Hinsicht auch der Status der Bonn - Kopenhagener Erklärungen. Dass wir 2005 den 50. Jahrestag dieser beiden Minderheiten-Erklärungen begingen, war ein zusätzlicher Aspekt der Nachwehen dieser Landtagswahl. Das Hauptanliegen dieses Artikels besteht jedoch darin, die Entscheidungen, an denen der SSW 2005 beteiligt war, in Worte zu fassen.